

Siyeri
Doğru
Okumak

﴿أَدْعُ إِلَى سَبِيلِ رَبِّكَ بِالْحِكْمَةِ وَالْمَوْعِظَةِ الْحَسَنَةِ
وَجَادِلْهُمْ بِالَّتِي هِيَ أَحْسَنُ إِنَّ رَبَّكَ هُوَ أَعْلَمُ بِمَنْ ضَلَّ
عَنْ سَبِيلِهِ وَهُوَ أَعْلَمُ بِالْمُهْتَدِينَ﴾

(Resûlüm!) Sen, Rabbinin yoluna hikmet ve güzel
öğütle çağır; onlarla en güzel şekilde mücadele
et! Rabbin, kendi yolundan sapanları en iyi
bilendir. O, hidayete erenleri de çok iyi bilir

(Nahl, 16/125)

HİRA

- ❖ Neden bu çağın insanı parçacı yaklaşımları seviyor?
- ❖ Siyer okumalarında parçacı yaklaşımlar ne gibi sorunlara sebep oluyor?
- ❖ Hz. Peygamber'in (sas) Mekke'deki daveti, gizli ve açık davet mi? Özel ve genel davet mi?
- ❖ Özel davette seçilen muhataplarda aranan özellikler nelerdir?
- ❖ Bugünün dünyasında davet meselesi nasıl anlaşılmalı ve nasıl yapılmalıdır?

Parçacı Okuyuştan Bütüncül Okuyuşa Geçerek, Bütünü Parçaya Kurban Etmemek Zorundayız.

Yaşadığımız çağın en büyük sorunlarından biri de meselelere bütüncül bir göz ile bakamamak, elde ettiğimiz bazı verileri işin tamamı zannederek indirgemeci bir yaklaşım ile onların üzerine hükümler bina etmektir. Bu yanlış ve hatalı durum İslâmî birçok meselede ne yazık ki çokça yapılmaktadır. Örneğin, *kader, şefaât, cennet ve cehennemın ebediliği, ecel, kıyamet alametleri, Mehdi, Mesih, Deccal* ve daha birçok konuda, birkaç âyet ve hadis üzerinden mesele tartışılıyor; o konu ile ilgili Kur'ân'da geçen tüm âyetler, Efendimiz'in tüm beyanları ortaya konarak bütüncül bir okuma yapılacağı yerde, önceden belirlenen kanaati desteklemek adına bir iki delil ile mesele izah edilmeye çalışılıyor; böyle olunca da doğal olarak çok yanlış ve eksik düşüncelerin ortaya çıkmasına neden oluyor.

Bu parçacı okuyuştan siyer okumaları da nasibi almıştır. Bazen mevcut duruma siyerden referans bulma adına, bazen aceleci davranarak kısmi verilerle nihai hükme gitme adına, bazen başka bir mülahaza ile ne yazık ki siyerin içerisindeki bazı meselelerde bu tarz yanlışlara sıklıkla düşülmektedir. Mesela *Şakk-ı Sadr Hadisesi*,^[1] *Rahib Bahîrâ Hatırası*,^[2] *Garânik Kıssası*,^[3]

- [1] *Şakk-ı Sadr Hadisesi*: Hz. Peygamber'in hayatında birkaç kez göğsünün melekler tarafından açılıp kalbinin temizlenmesi ve bazı üstün niteliklerle donatılması hadisesidir. Bkz. İbn Hişâm, *Sîre*, I, 221, 222; İbn Kesir, *el-Bidâye*, II, 274, 275; Zehebî, *Tarih*, I, 41.
- [2] *Rahib Bahîrâ Hatırası*: Hz. Peygamber'in on iki yaşlarında iken amcası Ebû Tâlib ile birlikte ticari bir maksatla Busra/Suriye pazarına gittiğinde orada karşılaştığı Rahib Bahîrâ ile olan görüşme hadisesidir. Bkz. İbn Sa'd, *Tabakât*, I, 153-155; Ebû Nuaym, *Delâil*, I, 168, 169; Beyhâkî, *Delâil*, II, 27.
- [3] *Garânik Kıssası*: Hz. Peygamber'in müşriklerin gönlünü İslâm'a ısındırmayı arzu ettiği bir sırada, -hâşâ- şeytanın telkinleri ile okunan Kur'ân âyetleri içerisine, onları memnun edecek bazı kelimelerin karıştığını, daha sonra Cebrâil'in ikazı ile düzeltildiğini iddia eden bir kıssadır. Bkz. İsmâil Cerrahoğlu, "Garânik", *DİA*, XIII, 361-366.

Kırtâs Hadisesi,^[4] *Fedek Meselesi*,^[5] *Gadîr-i Hum Olayı*,^[6] *Benî Kurayza Gazvesi*^[7] ve daha birçok hadise bu parçacı yaklaşımdan etkilenmiştir. Bu ve burada anmadığımız diğer birçok mesele, elde edilen birkaç rivayet üzerinden değerlendirilmeye çalışılmış, bundan dolayı da çok eksik ve hatalı hükümlere varılmıştır. İşte bu tarz hatalara düşmemek için kesinlikle *istikraî* okuma denilen bütüncül bir okuma yapmalı, aceleci davranmamalı, özellikle hüküm beyan edilecek yerlerde o konu hakkındaki rivayet ve değerlendirmelerin büyük bir kısmına ulaşıldıktan sonra nihaî hükmü vermelidir.

Bu konunun daha iyi anlaşılması için Hz. Peygamber'in (sas) *Mekke* ve *Medîne* dönemlerine ait iki örnek vermek istiyorum. Bu örnekler üzerinden parçacı okuyuşun zararlarına, bütüncül okumanın ise faydalarına dair önemli ipuçları yakalayacağız.

Bugün siyer kitaplarımızın büyük bir kısmı Efendimiz'in *Mekke* dönemini anlatırken o dönemin ilk yıllarını iki devreye ayırırlar. Bu devrelerin ilkinde *gizli davet yılları*, diğerine ise *aleni yani açık davet yılları* derler.^[8] Ve genellikle Hz. Peygamber'e (sas) inanan ilk müminlerin; toplumun zayıf, köle ve cariyelerinden oluştuğu iddia edilir.^[9] Yaygın bir kanaat hâline gelen bu tespit,

- [4] *Kırtâs Hadisesi*: Hz. Peygamber'in (sas) vefatına neden olan hastalığı zamanında, yanında bulunan sahâbeden vasiyetini yazdırmak için kâğıt, kalem istemesi; sonrasında rahatsızlığının şiddetlenmesi üzerine bayılması, Hz. Ömer'in de Efendimiz'in bu hâlden dolayı vasiyet yazılmasını engellemesi hadisesidir. Bkz. İbn Sa'd, *Tabakât*, II, 242-245.
- [5] *Fedek Meselesi*: Hayber'in fethinden sonra barış yoluyla alınan ve yarısı Hz. Peygamber'e (sas), Hz. Peygamber tarafından da Ehli Beyt'ine ihtiyaçlarını karşılamaları üzere verilen arazidir. Hz. Peygamber'in vefatından sonra, Hz. Ebû Bekir, Efendimiz'den duyduğu bir hadis üzerine bu araziye Hz. Fâtıma'dan geri almış, bu da bazı kırgınlıkların ortaya çıkmasına sebep olmuştu. Bkz. Buhârî, "Ferâiz", 3; "İ'tisam", 5; "Meğâzi", 14; Müslim, "Cihad", 15; Ebû Dâvûd, "İmâre", 1.
- [6] *Gadîr-i Hum Olayı*: Yemen'e gönderilen Hz. Ali ile o grup içerisinde yer alan bazı sahâbiler arasında çıkan tartışmadan dolayı Efendimiz'in, yer konaklamaya elverişli olmamasına rağmen Gadîr-i Hüm mevkinde konaklaması ve Hz. Ali hakkında bir hutbe irad etmesi meselesidir. Bu hutbe Ehli Sünnet tarafından Hz. Ali'nin faziletinin beyanı olarak anlaşılırken, Şia tarafından ise Hz. Ali'nin hilafetinin tayin ve müjdesi olarak anlaşmıştır. Bkz. Müslim, "Fedâilü's-Sâhabe", 36; İbn Mâce, *Mukaddime*, 11; Hâkim, *el-Müstedrek*, III, 109; Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, IV, 367.
- [7] *Benî Kurayza Gazvesi*: Hicretin 5. yılında, Hendek Gazvesi sırasında yaptıkları ihanet neticesinde, Sa'd b. Muâz'ın verdiği hüküm ile savaşçı erkeklerinin kılıçtan geçirildiği hadisedir. Bkz. İbn Hişâm, *Sîre*, III, 330-331; Vâkıdî, *Kitabü'l-Meğâzi*, II, 25-30; İbn Kesir, *el-Bidâye*, IV, 103.
- [8] Ramazan el-Bütî, *Fıkhü's-Sîre*, s. 90, 91; Mevdûdî, *Tarih Boyunca Tevhid Mücadelesi ve Hz. Peygamber'in Hayatı*, s. 598-603; Safiyyürrahmân el-Mübârekefûri, *er-Rahiku'l-Mahtûm*, s. 93-97.
- [9] Ramazan el-Bütî, *Fıkhü's-Sîre*, s. 90; Muhammed Heykel, *Hz. Muhammed Mustafa*, s. 140; M.G.S. Hodgson, *İslâm'ın Serüveni*, I, s. 106-107.

parçacı okuyuşun bir neticesidir. Eğer biz Hz. Peygamber'in Mekke hayatını bütüncül bir göz ile okusaydık ve olayların tamamını ortaya koyarak meseleleri birbirleri ile ilişkilendirerek anlamaya çalışsaydık Hz. Peygamber'in bir örgüt mantığı ile hiçbir zaman davet çalışması yapmadığını ve toplumun sadece bir kesimi üzerine yoğunlaşmadığını çok rahat bir şekilde gözlemleyebilirdik.

Eğer Efendimiz'in (sas) yaptığı davet, gizli bir çalışma olsaydı ilk günden itibaren Müslümanlar; baskı, işkence ve yıldırımlarla karşılaşır mıydı? Bir davet gizli olsa ilk altı ayda *Dârü'l-Erkam*'a alınan kırk beş sahâbî Mekke'nin sayılı on ailesinden ve bazı antlaşmalı ailelerden olur muydu? Eğer Efendimiz'e inanan ilk müminler hep zayıf, köle ve cariyelerden oluşsaydı başta Mekke'nin en zenginleri olan Benî Ümeyye mensubu Hz. Osman, Benî Zühre mensubu Abdurrahman b. Avf, Benî Mahzûm mensubu Erkam b. Ebi'l-Erkam ve daha nicelerinin iman etmeleri nasıl değerlendirilecek?

Dolayısı ile burada parçacı okuyuştan kaynaklanan bazı sıkıntılar olduğu muhakkaktır. Biz rivayetlerin oldukça sınırlı olduğu bu döneme ait ulaşabildiğimiz kadarı ile tüm verileri bir araya getirirsek mevcut siyer kaynakları ile yetinmeyip sahâbe hayatlarına ve onların İslâm'a girmelerine dair rivayetleri de bunların yanına getirerek genel bir okuyuşa tabi tutarsak şunu rahatlıkla söyleyebiliriz ki Efendimiz (sas) Mekke'nin o zorlu günlerinde gizli davet değil özel davet ya da bir başka ifade ile bireysel davet yapmıştır. Takriben üç yıl süren bu sürecin sonrasında özel davetten genel davete, yani kitlesel davete bir geçiş olmuştur. Bu süreç içerisinde Peygamberimiz asla toplumun sadece bir kesimi ile daveti sınırlandırmamış, ne tamamen zenginlerin ve hürlerin üzerinde ne tamamen fakirlerin ve kölelerin üzerinde yoğunlaşmış, işin başında çekirdek kadronun inşâsı amacı ile risâlet davasının bu ağır yükünü taşıyabilecek, her türlü zorluklara göğüs gerebilecek muhataplar belirleyerek onlar üzerinden bu işi sürdürmeyi amaçlamıştır. Dolayısı ile ilk dönemlerde herkese değil, belirlenen özel muhataplara İslâm'ın mesajları arz edildiği için o davet, özel veya bireysel bir davet olmuş, sonra toplumun tüm kesimlerine açıldığı için davet, genel veya kitlesel davete dönüşmüştür.

Biz Hz. Peygamber'in (sas) Mekke dönemindeki bu ilk altı yılını şöyle tasnif edebiliriz:

1. Devre: Özel davet, gizli örgütlenme. Bu devre yaklaşık üç yıl sürmüştür.

2. Devre: Genel davet, gizli örgütlenme. Bu devre de nübüvvetin üçüncü yılından başlayarak altıncı yılına kadar devam etmiştir. Bu dönemde davet, genel bir sürece girmişse de, *Dârü'l-Erkam*'da gizli örgütlenme devam etmiştir.

3. Devre: Genel davet, açık örgütlenme. Bu devre Hz. Ömer'in Müslüman oluşu ile başlamış ve Mekke döneminin sonlarına kadar da devam etmiştir.^[10]

Meseleye muhataplar açısından bakarsak özellikle Müslüman olan ilk 45 kişi^[11] üzerinden şöyle bir değerlendirme yapabiliriz:

Cinsiyetleri: 32 erkek, 13 kadın

Sınıfsal Tabanları: 34 zengin, 11 fakir

Sosyal Statüleri: 31 hür, 7 mevâlî, 7 köle. Hürler Mekke'nin en meşhur on ailesinden ve antlaşmalı ailelerinden oluşmaktadır.

Yaşları: 25-28

Okuma-Yazma Oranı: 8 tanesi^[12] okuma yazma biliyor.^[13]

Görüldüğü gibi Hz. Peygamber İslâm'a insanları davet ederken toplumun bir kesimi üzerinde yoğunlaşmamış, işin başında özel muhataplarla daveti yürütmüş, sonrasında ise tüm insanları bu işin içerisine dâhil etmiştir.

Bütüncül okumanın insana neler kazandırdığını görebilmek için ikinci örneğimizi Efendimiz'in (sas) Medine hayatından, Kur'ân'ın *Yevmü'l-furkan*^[14] dediği, iman ile inkârın o ilk büyük karşılaşması olan *Bedir Gazvesi* üzerinden verelim.

Mevcut siyer kitaplarının büyük bir kısmında Bedir Gazvesi ne yazık ki diğer gazve ve seriyyelerde de olduğu gibi hep askeri yönden anlatılır, savaşın

[10] Yıldırım, *Nebevî Eğitim Modeli, Dârü'l-Erkam*, s. 45.

[11] Bkz. Yıldırım, *Nebevî Eğitim Modeli, Dârü'l-Erkam*, s. 69-83.

[12] O günün Mekke'sinde okuma-yazma oranının çok düşük olduğunu bilirsek, bu sayının değerini daha iyi anlamış oluruz. Belâzuri'ye göre o günün Mekke'sinde okuma-yazma bilenlerin sayısı sadece on yedidir. Bkz. Belâzuri, *Fütûhu'l-Büldân*, s. 693.

[13] Bkz. Yıldırım, *Nebevî Eğitim Modeli, Dârü'l-Erkam*, s. 84-92.

[14] "Eğer Allah'a ve hak ile batılın ayrıldığı gün, (Yevmü'l-Furkan) iki ordunun birbiri ile karşılaştığı gün (Bedir savaşında) kulumuza indirdiğimize inanmışsanız, bilin ki ganimet olarak aldığımız herhangi bir şeyin beşte biri Allah'a, Resûlü'ne, onun akrabalarına, yetimlere, yoksullara ve yol-cuya aittir. Allah her şeye hakkıyla kadirdir." Enfâl, 8/41.

sıcak çatışma sahneleri için merkezine alınır ve “Şöyle başladı, şu şunu öldürdü, sonra netice şu oldu...” gibi cümlelerle nihayete erdirilir. Mesela *Bedir Gazvesi*’ni bize anlatan kitaplara baktığımızda Efendimiz’in 313 kişi ile Medine’den yola çıktığını, 160 km. uzaklıktaki *Bedir*’e geldiğini, askerlerini orada konuşlandırdığını, sonra sahâbeden Hubâb b. Münzir’in o yere bazı haklı gerekçelerle itiraz ettiğini, sonrasında Hubbab’ın görüşünü Allah Resûlû’nün kabul ettiğini ve onun dediği gibi ordunun yerini değiştirdiğini anlatırlar. Sonra Efendimiz’in ordusunu düzenlediğini, o anda müşriklerden Velîd, Utbe ve Şeybe’nin ileri çıktıklarını, karşılıklarına çarpışmak için üç rakip istediklerini, önce ensârdan üç yiğidin öne çıktığını, Utbe’nin onları kabul etmediğini, bu sefer Hz. Hamza’nın, Hz. Ali’nin ve Efendimiz’in diğer amcası Hâris’in oğlu Ubeyde’nin çıktıklarını ve çarpışmaya başladıklarını anlatırlar. Çarpışma sonunda Hz. Hamza ile Hz. Ali’nin rakiplerini devirdiklerini, Ubeyde’nin ise yaralandığını sonrasında ise şehit olduğu aktarılır. Sonrasında savaşın başladığı, çok çetin bir savaş verildiğini, meleklerin yardımını ve o sıcak çatışma anlarında yaşanan bazı hadiseler anlatılır. İşin neticesinde Müslümanların galip geldiğini, o gün o meydanda 14 sahâbinin şehit olduğunu, içlerinde Ebû Cehil, Ümeyye b. Halef ve daha birçok Mekke’nin ileri gelenlerinin olduğu 70 müşriğin öldürüldüğü ve bir bu kadarının da esir alındığı rivayet edilir. Sonrasında Efendimiz’in (sas) esirlere nasıl muamele edileceği konusunu sahâbe ile istişare ettiğini ve esirler meselesi çözüme kavuşturulup Medine’ye büyük bir sevinç ile dönüldüğü anlatılır. Aşağı-yukarı hacimlerine göre siyer kitaplarımızın anlattığı *Bedir Gazvesi* bu şekildedir. Bazen iki sayfada, bazen beş sayfada, bazen de on sayfada hep buna benzer olaylar anlatılır; dediğimiz gibi savaş hep sıcak çatışma üzerinden yansıtılır.

Elbette bu aktarılanlar önemlidir ve kesinlikle okuyucuya bu bilgiler anlaşılır bir dil ile takdim edilmelidir. Ancak şu husus unutulmamalıdır ki İslâm Tarihi’nin çok önemli bir olayı olan *Bedir Gazvesi* bu anlatılanlarla sınırlı değildir. Hadisenin hazırlık devresi dikkate alınmazsa Efendimiz’in Medine’den çıkıp *Bedir*’e gelerek savaş sonrası tekrardan Medine’ye dönüşü tam on dokuz gündür.^[15] Bu on dokuz günlük zaman içerisinde sıcak savaşın yapıldığı süre, Ramazan’ın 17. gününün sabah saatlerinde beş-altı saatlik bir bölümdür. Bugün siyer kitaplarının anlattığı *Bedir Gazvesi*, işte bu sıcak

[15] Efendimiz (sas) Medine’den hicri 8 Ramazan 2’de çıkmış, savaş 17 Ramazan 2 Cuma günü (milâdi, 13 Mart 624) olmuş, Medine’ye ise, 27 Ramazan’da (milâdi, 23 Mart) ulaşmıştır.

çatışmanın yaşandığı saatlere ait bölümlerdir. Yani Bedir Gazvesi'nin on dokuz gün süren yolculuğunun sadece yarım günü anlatılmakta; asıl mesaj ve ders alınacak kısımlar ne yazık ki parçacı okuyuşa kurban edilmekte ve istenilen oranda dikkate alınmamaktadır.

Savaş meydanında olan o hadiseler ne kadar önemli ise savaşın öncesinde ve sonrasında olan hadiselerde en az o kadar önemlidir ve tüm bunlar bir bütün hâlinde okunduğu zaman ortaya istenilen oranda istifade çıkacaktır.

*Bedir Gazvesi'*ni aktaran kitapların bir kısmında neler gözden kaçırılmıştır?

İlk kez kocalarını, oğullarını, kardeşlerini savaşa gönderen Müslüman hanımların ruh halleri, tavır ve davranışları, dile getirdikleri bazı sözleri...

Sahâbenin cihad ve şehadet aşkı adına ortaya koydukları heyecanları; baba-oğul, dayı-yeğen, amca-yeğen birbirleri ile yaptıkları tartışmaları ve cihada katılma arzularının ne kadar fazla olduğu...

Yaşları on beşin altında olan çocukların bile savaşa katılma arzusu ile nasıl çırpındıklarını, Müslümanların Bedir'den dönene kadar neler yaptıklarını ve bazılarının bir ömür Bedir'e katılamama ızdırabı ile nasıl inlediklerini...

İlk kez bu düzeyde büyük bir savaşa katılan Efendimiz'in (sas) ruh hâli ve bu hâlinin davranışlarına ve sözlerine etkisi, yol boyunca Efendimiz'in konuşmaları...

Bedir'e giderken izlenen güzergâh ve bu güzergâhtaki yirmi ayrı yerin bazılarında yapılan konaklamalar,^[16] on gün süren bu yolculukta karşılaşılan hadiseler, yapılan konuşmalar, özellikle sahâbenin birbirleri ile olan münasebetleri...

Çok önemli bir husus olarak Bedir'e giderken yol boyunca, savaş sonrası ve döndükten sonra nâzil olan âyetler ve bu âyetlerin Efendimiz'in (sas) ve sahâbenin dünyasına etkileri...

Meleklerin bu savaşta yer almalarının hikmetleri, Cebrâil'in onların komutanı olarak katılması, Allah (cc) katında bu savaşın ve savaşa katılanların değeri...

[16] Bkz. İbn Hişâm, *Sire*, II, 346-347.

Savaş sonrası yaşananlar, dönüş yolunun heyecanı, sahâbenin bu büyük galibiyet karşısındaki tavırları, Medine'ye girişleri ve sonrasındaki hadiseler...

Esirlerin Medine'deki halleri, başlatılan okuma-yazma seferberliği, Müslümanların ahlakları ile nicelerinin yüreklerini fethetmesi ve ön yargıların kırılması...

Bedir galibiyetinin Medine'deki İslâm Devleti'nin gelişimine etkileri, dost ve düşmanların bu zaferi nasıl karşıladıkları Mekke tarafındaki durum ve daha neler neler...

Bu dikkat çekmeye çalıştığımız hususlara değinilmeden *Bedir Gazvesi* tam anlaşılabilir mi? Meseleye sadece savaş ekseninde bakmak, okumaları bu parça üzerinden yürütmek, burada söylenen ve söylenmeyen yüzlerce önemli mesajdan bizi mahrum bırakmaz mı?

İşte bundan dolayı diyoruz ki siyeri doğru okumak ve okuduklarımızdan gereğince istifade etmek için kesinlikle parçacı okuyuşları terk etmeli, bütüncül bir okuyuşa geçmeli, bir mesele hakkında nihai hükmü verebilmek için ulaşılabilecek tüm rivayetleri dikkate almalı ve asla zihinlerde belirlenen kanaatlere delil bulmak için bir okuma yapmamalı, bilakis okuduktan sonra elde edilen veriler çerçevesinde hükümler ortaya koymalıdır.

DÂRÜ'L-ERKAM

- ❖ Hz. Peygamber'in Mekke'deki davet çalışmalarında izlediği yöntemler hakkında neler söylersiniz?
- ❖ Daveti toplumun belli kesimleri üzerinden yoğunlaştırmama hassasiyetinin sebepleri nelerdir?
- ❖ İlk günden itibaren davetin muhatapları içerisinde azımsanmayacak kadar hanım olmasını nasıl izah edersiniz?
- ❖ İlk muhatapların gençlerden oluşması tevafuk mu? Bilinçli bir tercih mi?
- ❖ Bedir Gazvesi gibi özünde savaş olan bir hadise, anlaşılmaya çalışılırken nelere dikkat etmek gerekir?

SUFFA

- ❖ Parçacı okuyuştan bütüncül okuyuşa geçerek bir okuma yap ki gerçek manada istifade edebilesin, bütünü parçaya kurban etme-yesin.
- ❖ Hakikati bulmayı ve en doğruya ulaşmayı kendine hedef olarak belirle ki kanaatlerine delil değil, delillerinle kanaat oluşturabile-sin.
- ❖ Aceleci davranarak derinlemesine araştırma yapmadığın mesele-lerde konuşma ki yanlışa kapı açmayasın, ileri de mahcup olaca-ğın durumlara düşmeyesin.
- ❖ Hz. Peygamber'in tebliğ ve davet adına ortaya koyduğu örnekliği iyice anla ki boşa zaman harcamayasın, akıntıya karşı kürek çek-meyesin.
- ❖ Hz. Peygamber'in tüm savaşlarının birer mektep olduğunu unut-ma ki meseleyi sadece kılıçlara mahkûm etmeyesin, atılan her adımdan istifade etme yollarını arayabilesin.